

УЛОГА ДРУШТВЕНОГ ПРАВОБРАНИОЦА САМОУПРАВЉАЊА У ПРАВОСУЂУ

Поред низа других нових одредаба и установа, новим Уставом СФРЈ од 1947. године предвиђена је и установа под именом: друштвени правобранилац самоуправљања. Као што је познато, постојање ове установе условљено је правосходно потребом једне потпуније и боље заштите самоуправљања и друштвене својине. То ћемо и из даљег излагања видети.

У вези са тим настојаћемо овде да свестраније и ближе прикажемо и проучимо одговарајуће одредбе и прописе. Наша је жеља да на тај начин, по могућству, допринесемо свестранијем и бољем познавању и разумевању поменутих установа и њене постојеће улоге и функције. Ово, пак нарочито уколико се тиче правосуђа.

1. Уопште о друштвеном правобраниоцу самоуправљања и његовој улози и функцији

У дискусији о Нацрту новог Устава СФРЈ, која је претходила уста новљењу институције друштвеног правобраниоца самоуправљања као новог самосталног органа друштвене заједнице, констатовано је, поред осталог: да су идеје о увођењу оваквог једног органа у сфери самоуправно-политичког система произишле из више извора у припремама уставног уобличавања механизма што потпуније заштите самоуправљања и друштвене својине од разноврсних облика посезања на друштвену својину или на друштвено-економска и друга самоуправна права радних људи и њихових самоуправних организација и заједница. Осим тога, речено је: да ова наша институција не спада у правосудни систем, јер у својој функцији нема обележја правосудних органа као органа принуде и њене примене, те да би било погрешно уврстити је или класирати у државне органе. — При томе се, пак, такође врши упоређење и повлачи разлика између установе друштвеног правобраниоца самоуправљања и јавног правобраниоца, с обзиром на њихова овлашћења и функције.)

(1) В. о томе поближе: Др Миленко Јовановић, Самоуправни правобранилац, „Архив за правне и друштвене науке“, број 2—3/1973. В. и Јуре Ивезић: Неке дилеме око остваривања уставних одредаба о друштвеном правобраниоцу самоуправљања, „Наша законитост“, број 5/1974.

По новом Уставу СФРЈ: Друштвени правобранилац самоуправљања, као самостални орган друштвене заједнице, предузима мере и правна средства и врши друга законом утврђена права и дужности ради остваривања друштвене заштите самоуправних права радних људи и друштвене својине. Ради тога, управо, друштвени правобранилац самоуправљања покреће пред кулпштином друштвено-политичке заједнице, уставним судом или судовима поступак за заштиту самоуправних права радних људи и друштвене својине, као и поступак за укидање или поништавање одлука и других аката којима се повређују самоуправна права и друштвена својина (члан 131. став 1. и 2). Сличне одредбе о улози и функцији друштвеног правобраниоца самоуправљања, то јест, о заштити самоуправних права радних људи и друштвене својине предвиђене су Законом о друштвеном правобраниоцу самоуправљања „Службени лист СФРЈ”, бр. 36/75). Овим нашим законом, управо, утврђена су начела о положају и правима и дужностима друштвеног правобраниоца самоуправљања. И то сагласно одговарајућој одредби члана 281. новог Устава СФРЈ, коју ћемо овде доцније навести.

Међутим, по Закону о савезном друштвеном правобраниоцу самоуправљања („Службени лист СФРЈ”, бр. 36/75): у погледу положаја, права и дужности Савезног друштвеног правобраниоца самоуправљања примењују се одговарајуће одредбе савезног Закона о друштвеном правобраниоцу самоуправљања, ако овим Законом није друкчије одређено (члан 29). то значи да, по овом Закону, поменути Закон о друштвеном правобраниоцу самоуправљања има, у ствари, карактер и значај једног својеврсног основног закона. Иако у нашој земљи, као што је познато, не постоји више она ранија подела савезних закона на тзв. потпуне, основне и опште законе.²⁾

Иначе, надлежност за регулисање питања која се тичу правног положаја друштвеног правобраниоца самоуправљања и његове улоге и функције, подељена је, на целисходан начин, између федерације и република односно аутономних покрајина. Тако, по новом Уставу СФРЈ, федерација преко савезних органа, поред осталог: утврђује начела о положају, правима и дужностима друштвеног правобраниоца самоуправљања (члан 281, став 1. тачка 3). То, без сумње, значи: да доношење правила и прописа ради непосреднијег и ближег регулисања или уређења питања о правном положају друштвеног правобраниоца самоуправљања, као самосталног органа друштвене заједнице, спада у надлежност република и покрајина. Али, томе и таквом регулисању треба стварно да претходи доношење једног одговарајућег савезног закона, као што је у овоме случају и поступљено.

По смислу одговарајућих уставних одредаба, установа друштвеног правобраниоца самоуправљања, као таква уопште, јесте несумњиво јед-

(2) По досадашњим прописима: федерација је доносила тзв. основне законе кад је, ради обезбеђивања основних слобода и једнакости у остваривању уставних права грађана, радних људи и њихових заједница, као и ради обезбеђивања јединства привредног система и тржишта и јединствене основе друштвено-економског и политичког система потребно да се савезни закон непосредно примењује (в. Уставни амандман XVI, тачка 3).

на и јединствена. А по поменутом савезном Закону о друштвеном правобраниоцу самоуправљања, функцију друштвеног правобраниоца самоуправљања врше: савезни, републички, односно покрајински друштвени правобранилац самоуправљања, као и друштвени правобранилац самоуправљања законом установљен за одређену територију у републици, односно аутономној покрајини (члан 17). Ово с тим: да друштвени правобранилац самоуправљања за територију одређене друштвено-политичке заједнице може, ради заштите друштвене својине или самоуправних права радних људи који раде у удруженом раду на територији те заједнице, предузимати мере и правна средства и пред судовима и органима друге друштвено-политичке заједнице (став 4, члана 18). Иначе, по истом Закону (став 1, члана 23): друштвени правобранилац самоуправљања самосталан је у вршењу своје функције и одговоран је за њено вршење.

Уопште, из наведених одредаба-уставних и законских — видимо: да је функција друштвеног правобраниоца самоуправљања увек тесно повезана са питањима која се тичу остваривања друштвене заштите самоуправних права радних људи и друштвене својине. А судска заштита је несумњиво једна од најзначајнијих облика и начина те заштите, утврђених уставом и законом.³⁾

Уколико се, пак, посебно тиче улоге друштвеног правобраниоца самоуправљања у правосудју, њена важност и значај одређени су, унеколико, и самим друштвеним значајем судства и правосудја. Наиме, одавно је већ и у нашој земљи, то јест и у изградњи права и законодавства наших народа, запажено и речено: „да ништа тако не унапређује правилан развитак народа и држава, да им ништа тако не утрђује благостање, како добро уређено, свуд и за свакога једнако правосудје („правосудје“) ... То је и наше народне законодавце вазда постицало, тиме су се они управо налазили побуђени, да у њиховој законодавној („законотворној“) радњи обрате „особиту пажњу правосудној струци“ — како се то, на пример, лепо каже у акту објаве или промугације Општег имовинског законика за Црну Гору од 25. марта 1888. године.⁴⁾ — И у новом Уставу СФРЈ, као што је познато, правосудју и судству поклоњена је посебна пажња.

(3) В. наш рад: О судској заштити самоуправних права радних колектива, „Анали Правног факултета у Београду“, бр. 2—3/64.

(4) В. наш рад: Суд и закон у демократијама и даља изградња нашег правосудног система, „Архив за правне и друштвене науке“, број 2—3, Београд, 1971, с обзиром на тамо наведену литературу. — Највећи међу старим грчким песницима, Хезиод, писао је да је много боље чекати суд а избећи употребу силе. Син Кроносов говорио је он, прописао је овај закон: „Рибе, звери и птице, прождиру се међу собом; човеку су богови дали на дар правосудје, што је најлепше од свега онога што постоји“. — Цит. на стр. 201.

II. Утицај друштвеног правобраниоца самоуправљања на развој и ток судског поступка

Уопште о овом утицају. — По новом Уставу СФРЈ (члан 129): самоуправна права радних људи и друштвена својина су под посебном друштвеном заштитом. Ту заштиту, пак, поред судава и других тамо предвиђених органа и установа, остварује и друштвени правобранилац самоуправљања. А облици и начини тога остваривања, то јест остваривања друштвене заштите самоуправних права радних људи и друштвене својине, утврђују се уставом и законом.

Према постојећим прописима, у остваривању своје службене улоге и функције, односно у вршењу својих права и дужности, друштвени правобранилац самоуправљања не доноси одлуке о спорном питању, већ само, на одређени начин, интервенише пред надлежним органима и установама ради остваривања предвиђених циљева и задатака. Али он, својом благовременом, целисходном и правилном интервенцијом, као и познавањем ствари, може знатно утицати на резултате и ток и развој покренутог поступка, уопште, па и уколико се тиче могућег доприноса интервенције друштвеног правобраниоца самоуправљања правилној и успешној примени предвиђених принудних законских мера односно санкција, које се предузимају у вези са остваривањем друштвене односно судске заштите самоуправних права радних људи и друштвене својине. То ћемо, такође, из даљег излагања видети.

Циљ је, међутим, да те принудне мере и санкције буду заиста правне и законске, односно самоуправне, а не евентуална самовоља или злоупотреба права државе и њених органа овлашћених на изрицање и примену извесне санкције. Што нас овде, поред осталог, потсећа и на познате речи Светозара Марковића, о санкцијама и њиховоме основу или разлогу и дејству, који, на пример, каже: У друштву владају закони тако исто као и у свим другим појавама и природи, — то је начело што га изриче савремена наука. Није доста, на пример, само ухватити злочинца и казнити га пошто је он учинио злочинство. Ма какве биле казне — варварске или човечне — статистика показује да од начина казни не зависи број злочинастава и преступа, већ да зависи од општих услова друштва, као: материјалног благостања, степена развитака, породичних и друштвених установа итд. То исто важи, на прилику, и за број парница које се у даним околностима дешавају у друштву, за буне, преврате, — једном речи за све што се догађа у друштву. . . Основно, дакле правило у свакој друштвеној политици, које има за циљ добро грађана, јесте ово: да се униште зле последице, које сметају развитуку народа, треба уништити узроке који изазивају те последице. То је, као што се види, — закључује на истом месту Светозар Марковић, — само изврнуто правило, које важи за сву природу: Извесни узроци вуку за собом извесне последице⁵⁾. То, у овом случају, без сумње, значи: да треба систематски и трајно спречавати и отклањати све нежељене и штетне последице и појаве у нашем друштву, па и у нашем правосуђу и судству, које се тичу самоуправних права радних људи и друштвене својине и њихове заштите.

Сходно томе, по поменутом Закону о друштвеном правобраниоцу самоуправљања: друштвени правобранилац самоуправљања може поднети захтев: да надлежни суд, односно други надлежни орган, привремено обустави извршење општег акта или појединачног акта донетог ван управног или судског поступка, као и извршење радње организације удруженог рада, друге самоуправне организације или заједнице, друштвене политичке организације, односно органа друштвено-политичке заједнице осим скупштине те заједнице, ако би се извршењем акта или радње теже повредило самоуправно право радних људи или друштвена својина, а околности случаја захтевају да се повреда неодложно спречи (став 1, члан 5). При томе, пак, надлежни суд, односно други надлежни орган, дужан је: да одмах узме у поступак захтев друштвеног правобраниоца самоуправљања и да најкасније у року од три дана од дана подношења захтева донесе одлуку о том захтеву, а у настављеном поступку донесе коначну одлуку о спорном питању (став 2, члан 5). Познато је, међутим, да је заштита самоуправних права радних људи и друштвене својине била стварно основни и први разлог и циљ (тзв. *ratio legis*) установљења и постанка друштвеног правобраниоца самоуправљања, као једнога посебног и самосталног органа друштвене заједнице.

Покретање судског поступка. — Новим Уставом СФРЈ регулисано је, у основи, и питање иницијативе за покретање потребног судског поступка од стране друштвеног правобраниоца самоуправљања. Наиме, по одредбама овог Устава, друштвени правобранилац самоуправљања покреће поступак за заштиту самоуправних права радних људи, као и поступак за заштиту друштвене својине: по својој иницијативи или на иницијативу радника, организације удруженог рада и других самоуправних организација и заједница, синдиката и других друштвено-политичких организација, државних органа и грађана (члан 131, став 3). Сличне одредбе по истом питању садржи и поменути Закон о друштвеном правобраниоцу самоуправљања. Тако, по овом нашем закону: ради заштите самоуправних права радних људи и друштвене својине, друштвени правобранилац самоуправљања покреће поступак пред судом или другим органима, и у том поступку има овлашћења утврђена законом (члан 9). По члану 7. поменутог Закона о савезном друштвеном правобраниоцу самоуправљања: Савезни друштвени правобранилац самоуправљања је овлашћен да покрене поступак пред судом удруженог рада, другим судом или другим органом, ако је у питању повреда самоуправног права или друштвене својине у савезном органу организације, заједнице или удружења, односно у радној заједници из члана 2. овог Закона.

Осим тога, поменути Закон о друштвеном правобраниоцу самоуправљања садржи и одређене посебне одредбе које се тичу подношења пријаве надлежном јавном тужиоцу од стране друштвеног правобраниоца самоуправљања, у вези са појавом извесног кривичног дела. Наиме, ако сматра да је повредом самоуправног права радних људи или друштвене

(5) Видети: Свотзар Марковић, Радничко питање у Србији, Београд, 1946, издање „Просвете“, стр. 53.

својине учињено кривично дело, односно привредни преступ, друштвени правобранилац самоуправљања подноси пријаву надлежном јавном тужиоцу ради вођења поступка против одговорних лица (члан 11. став 1). При томе, пак, јавни тужилац који поступа по таквој пријави обавештава друштвеног правобраниоца самоуправљања о изходу поступка по поднетој пријави (члан 11. став 2). А кад јавни тужилац одбаци кривичну пријаву због кривичног дела повреде самоуправног права или друштвене својине, коју је поднео други орган, односно правно лице или појединац, обавештава о томе надлежног друштвеног правобраниоца самоуправљања (члан 11. став 3). Ове законске одредбе нас, поред осталог, потсећају и на својевремено појављену идеју о могућности целисходног обједињавања тужилачке и правобранилачке организације, то јест организације јавног тужилаштва и јавног правобранилаштва.⁶⁾

Осим тога, по одговарајућим одредбама новог Устава (члан 387, став 2. тачка 7), друштвени правобранилац самоуправљања може покретати и поступак пред Уставним судом Југославије, а по поменутом Закону о савезном друштвеном правобраниоцу самоуправљања: савезни друштвени правобранилац самоуправљања покреће поступак пред Уставним судом Југославије ради оцењивања уставности закона и уставности и законитости других прописа или општинских аката органа друштвено-политичких заједница, као и самоуправних општинских аката, сагласно одредбама Устава СФРЈ (члан 6, став 1). По истом Закону: савезни друштвени правобранилац самоуправљања покреће и пред уставним судом републике, односно аутономне покрајине, поступак за оцењивање законитости прописа и других општинских аката органа друштвено-политичких заједница, као и самоуправних општинских аката који су у супротности са савезним законом, за чије су извршавање одговорни органи у републици, односно аутономној покрајини, ако тај поступак није покренуо републички, односно покрајински друштвени правобранилац самоуправљања (члан 6, став 2). У овом случају, Савезни друштвени правобранилац самоуправљања појављује се, стварно као заменик или тзв. супститут републичког односно покрајинског друштвеног правобраниоца самоуправљања.

С обзиром, пак, на то да је улога друштвеног правобраниоца самоуправљања, узевши уопште, више превентивног карактера, а циљ је да се избегну и спрече могуће појаве нарушења или оштећења права и интереса радних људи, — његова интервенција треба такође, да буде вазда и благовремена. Но, та благовременост, разуме се, није увек везана за један строго одређени или преклузивни рок, већ она зависи и од конкретних околности и природе ствари у сваком датом случају, као и од природе и врсте предложених и предузетих мера и правних средстава. Имајући при томе, пре свега, у виду нашим новим Уставом (основна начела — П/1, IV/1 и X) прихваћени основни и правни критеријум оцене уставности и законитости, а то је: интерес радничке класе и свих радних људи. Реч је овде, управо, о Уводном делу нашег новог Устава, који је део „ос-

(6) В. наш инт. рад: Суд и закон у демократијама не даља изградња нашег правног система „Архив, број 2—3/1971, стр. 215, с обзиром на тамо наведену литературу.

нова и правац за тумачење устава и закона, као и за деловање свих и свакога". У томе делу су, стварно, изражна основна начела социјалистичког самоуправног друштва и његовог напретка.

По закону, судови су дужни да, на одређени начин, помогну друштвеном правобраниоцу самоуправљања у вршењу његове функције. Тако, по поменутом Закону о друштвеном правобраниоцу самоуправљања: судови удруженог рада и други судови дужни су да друштвеног правобраниоца самоуправљања обавештавају о случајевима повреде самоуправних права радних људи и друштвене својине и да му достављају, на његов захтев, обавештења и податке од интереса за обављање његове функције (члан 16 став 1). Осим тога, судови удруженог рада и други судови дужни су да пружају правну помоћ друштвеном правобраниоцу самоуправљања (члан 16 став 2). Ово пружање правне помоћи врши се, по правилу, првенствено по одговарајућим одредбама Закона о парничном поступку (в. члан 168. овог Закона⁽⁷⁾).

За покретање поступка пред судом удруженог рада важе и неке посебне одредбе. То ћемо из даљег излагања видети.

Спречавање несавесног парничења и злоупотребе процесних права. — Као што је познато, по нашем грађанском процесном праву, а посебно по Закону о парничном поступку: странке су дужне да пред судом говоре истину и да савесно користе права која су им призната овим Законом (члан 8). А суд је, пак, дужан да настоји да се поступак спроведе без одуговлачења и са што мање трошкова, као и да онемогући сваку злоупотребу права која странкама припадају у поступку (члан 9). У овим законским одредбама су, очигледно је, нарочито наглашене и истакнуте неке посебне и веома значајне дужности суда и странака односно учесника у парничном поступку. С обзиром, пак, на његов познати правни положај, друштвени правобранилац самоуправљања је, несумњиво, овлашћен и дужан: да помаже суду у поменутиим настојањима, то јест да и са своје стране такође настоји да се отклоне и спрече поменуте и друге штетне појаве у поступку пред судом.

У новије време, међутим, све више се указује на појаве спорости и и недовољне ефикасности или успешности у раду наших судова, а посебно судова опште надлежности. При томе се обично наводе и поједини разлози или узроци тих појава, нарочито они објективне природе, као што су, на пример, нецелисходност организације и начина рада судова, тзв. формализам судских поступака и слично. И поставља се питање: како да се ови и слични недостаци у области нашег судства и правосуђа отклоне

(7) По члану 2. Уставног закона о изменама и допунама Уставног закона за спровођење Устава Социјалистичке Федеративне Републике Југославије („Службени лист СФРЈ” бр. 32/75): савезни закони ускладиће се са новим Уставом СФРЈ до 31. децембра 1976. године. А већа Скупштине СФРЈ одредиће рокове за усклађивање закона из овог делокруга. — Ово усклађење, разуме се, на одговарајући начин, важи такође и за Закон о удруженом раду, чији је нацрт, као што је познато, сада предмет једне свестране и брижљиве оцене и расправе.

или бар ублаже, али без штете по жељену правну сигурност и законитост, што све, несумњиво, заслужује и посебну пажњу⁽⁸⁾.

Када је, пак, реч о заиста, доста често помињаном формализму судских поступака и његовоме дејству, треба увек правити разлику између одређених, законом установљених правних форми и појава тзв. судског или правног формализма. Наиме, законом предвиђене правне форме, то јест начин поступања и рада судова, установљене су да служе као једно од нужних оруђа и средстава у борби за право и законитост, односно за заштиту права и интереса радног човека и грађанина као учесника или странке у извесном судском поступку. Међутим, тзв. правни формализам сме та брзом и успешном остваривању те заштите и представља један вид самовољног поступања или злоупотребе датих Законских овлашћења и могућности. А то стварно значи: да одређене процене правне форме постоје и треба да постоје, баш ради сузбијања евентуалних произвољности и самовоље. У томе смислу, законом одређене правне форме се појављују стварно, и као последња баријера или брана права Треба само вазда тражити и наћи њихову одговарајућу и праву меру, у теорији као и у пракси. Тиче се, у ствари, познавања и примене правила тзв. процесуалне технике и технологије. А савесност у поступању и раду уопште значи: осећање дужности и свест о одговорности⁽⁹⁾.

Рад на изградњи судске праксе. — Један од видова или облика у којима стварно треба да дође до изражаја улога и функција друштвеног правобраниоца самоуправљања у правосудју и судству, јесте такође и рад на изградњи једне адекватне и уједначене и трајне судске праксе. С обзиром, пак, на права и овлашћења која су, уставом и законом, друштвеном правобраниоцу самоуправљања призната у вршењу његове службене дужности уопште, и за тај и такав његов рад постоје, несумњиво, велике могућности, правне и стварне природе. Разумљиво је, међутим, да рад на изградњи односно на уједначавању и проучавању праксе наших судова, у вези и са одговарајућом улогом у функцији друштвеног правобраниоца самоуправљања, тареба такође да буде целисходно организован и систематски.

И зато, када је реч о судској пракси и потреби њенога систематског и трајног уједначавања и проучавања, посебну вредност има и једна одговарајућа одредба савезног Закона о судовима удруженог рада („Службени лист СФРЈ”, бр. 24/74), која се тиче дужности највиших судова удруженог рада у републикама и аутономним покрајинама. По тој законској одредби, наиме: највиши судови удруженог рада у републикама и аутономним покрајинама, преко својих делегата, на начин утврђен ме-

(8) Видети: Мр Жељко Хорватић, Организација и начин рада у судовима — један од основних чинилаца који утичу на ефикасност вршења њихове функције „Наша законитост”, број 4/1972.

(9) В. о томе: Др Синиша Трива, Мјере које имају за циљ да грађански судски поступак буде бржи и ефикаснији, „Архив за правне и друштвене науке”, број 4/1972 — В. и наш рад: Суђење по слободном судијском уверењу и савести, „Зборник Правног факултета у Загребу”, год. X, број 3—4/1960, с обзиром и на тамо наведену литературу. — Треба, међутим, увек разликовати савесно суђење од суђења по савести.

бусобним договором, заједнички разматрају питања која су од значаја за једначачање судске праксе у погледу заштите самоуправних права и друштвене својине (члан 17). Заиста, значај ове законске одредбе, и у теоријском и у практичном погледу, очигледно је и несумњив⁽¹⁰⁾.

III. Посебно о улози и функцији друштвеног правобраниоца самоуправљања у поступку пред судовима удруженог рада

Као што смо до сада унеколико већ видели, овлашћења друштвеног правобраниоца самоуправљања нарочито су велика и свеобухватна у поступку пред судовима удруженог рада. Отуда и посебна важност и значај ове установе у томе поступку.

Иначе, одредбе које се тичу положаја друштвеног правобраниоца самоуправљања и његове улоге и функције у поступку пред судовима удруженог рада— предвиђени су највећим делом у поменутом савезном Закону о судовима удруженог рада. Те одредбе су, стварно, доста бројне и разноврсне.

1. По овом нашем савезном закону: друштвени правобранилац самоуправљања, исто као и друштвено-политичка заједница и статутом синдиката овлашћена синдикална организација, може да покреће поступак пред судом удруженог рада увек кад је у питању заштита самоуправних права радних људи и друштвене својине (члан 23, став 5). Уопште, по поменутом закону: друштвени правобранилац самоуправљања, као и друштвено-политичка заједница и овлашћена синдикална организација могу, у поступку пред судом удруженог рада, бити учесници и у сваком поступку који није покренут њиховим предлогом, ако пријаве своје учешће у томе поступку (члан 24, став 2). Овлашћење о коме је у овим законским одредбама реч разумљиво је, имајући у виду чињеницу, да и ове друге наше институције, исто као и друштвени правобранилац самоуправљања, интервенишу и појављују се као учесници у одређеном поступку пред судом удруженог рада, ради заштите права и интереса друштвене заједнице. Тиче се овде управо, у првом реду, заштите права и интереса радних људи и то као учесника у удруженом раду.

2. По члану 25. поменутог савезног Закона о судовима удруженог рада, суд удруженог рада пред којим се води поступак дужан је да обавештава надлежног друштвеног правобраниоца самоуправљања о том поступку у случају кад он није покренуо тај поступак. Ово је, стварно, једна посебна законска дужност судова удруженог рада према друштвеном правобраниоцу самоуправљања. — А по одредби става 2. члана 30. истог Закона: друштвени правобранилац самоуправљања може и пре покретања спора пред надлежним судом удруженог рада, поднети том суду предлог

(10) В. у вези са тим наш рад: Теорија тумачења закона и судска пракса, „Архив за правне и друштвене науке“, април 1934, с обзиром и на тамо наведену литературу.

за одређивање једне или више привремених мера, ради спречавања или отклањања самовољног поступања којим се теже нарушава самоуправни право радних људи или друштвена својина. Тиче се овде, без сумње, одређивања привремених мера обезбеђења, које су у науци грађанског процесног права познате и под именом тзв. привремених наредаба⁽¹¹⁾.

3. Нарочито су интересантна и значајна права и овлашћења друштвеног правобраниоца самоуправљања у поступку пред судовима удруженог рада која се тичу могућности изјаве правних лекова или правних средстава. И постојеће законске одредбе о томе су доста бројне и разноврсне.

Тако, по одредбама члана 32. поменутог савезног Закона о судовима удруженог рада: пре одобрења закљученог споразума учесника о спорном односу, то јест њиховог поравнања, суд о садржини споразума обавештава надлежног друштвеног правобраниоца самоуправљања, који може, у року који му суд одреди, изјавити противљење закљученом споразуму. Против одлуке којом се одобрава поравнање, друштвени правобранилац самоуправљања може изјавити жалбу.

Осим тога, по одредби става 2, члана 35. истог Закона против одлуке суда удруженог рада донете у првом степену, друштвени правобранилац самоуправљања може изјавити жалбу и кад није био учесник у првостепеном поступку. Исто тако, по одредбама овог Закона поступак који је окончан правоснажном одлуком донетом у поступку по овом Закону може се, по предлогу учесника, или по предлогу друштвеног правобраниоца самоуправљања и кад није учествовао у поступку, поновити (члан 39). Али, разуме се, и за то понављање поступка потребно је да постоје законом предвиђени разлози. — Иначе, овде је, узевши уопште, реч о једној својеврсној и свестраној борби за законитост⁽¹²⁾.

4. Посебну пажњу, несумњиво, заслужује и одредба члана 52. Закона о судовима удруженог рада, која се тиче испитивања одлука унутрашње арбитраже пред судом удруженог рада првог степена. По тој одредби, наиме: унутрашња арбитража у организацији удруженог рада, другој самоуправној организацији и самоуправној интересној заједници дужна је да своју коначну одлуку којом је одлучено о самоуправним правима или дужностима из самоуправних односа достави надлежном друштвеном правобраниоцу самоуправљања. Тиче се, у ствари, односа између суда удруженог рада и других самоуправних суда, у вези са одговарајућом иницијативом и предлозима друштвеног правобраниоца самоуправљања. По новом Уставу СФРЈ (члан 225), судови удруженог рада су један посебан облик самоуправних суда⁽¹³⁾.

(11) В. нашу књигу: Основни извршног поступка са стечајним поступком и принуђеном ликвидацијом предузећа, Скопље, 1956. Издање Универзитета. Друго издање ове књиге објављено је на македонском језику.

(12) Видети: Иван Матовић, Судови удруженог рада као инструмент самоуправног рјешавања спорова из друштвено-економских и других самоуправних односа у удруженом раду, „Наша законитост“, број 10/1974.

(13) В. о томе: Др Верољуб Рајовић, Судови удруженог рада, „Анали Правног факултета у Београду“, јануар-април 1975, стр. 79 и след.

IV Неки закључци и општа опажања и напомене

Установа друштвеног правобраниоца самоуправљања, по својој улози и функцији не само да је оригинална и нова него је она и веома деликатна, свеобухватна и сложена. То нам досадашњи рад ове наше установе у пракси такође показује. И зато је, поред осталог, лепо примећено и речено: потребна је друштвена акција и помоћ како би се институција друштвеног правобраниоца самоуправљања, која је установљена новим Уставом СФРЈ од 1974. године, и организовала и оспособила за вршење своје уставне улоге. Ово је речено у вези са питањем усаглашавања правосудног система са Уставом⁽¹⁴⁾.

Иначе, при оваквим и сличним разматрањима и оценама, треба такође вазда имати у виду и познату чињеницу: да је досадашња организација наших судова била, углавном, изграђена и заснована на концепцијама и мерилима тзв. класичног правног система, у коме су средишне или најважније позиције припадале грађанском и кривичном праву. У томе погледу, и наравно не само у томе, извесна темељна и значајна померања извршена су и предвиђена, стварно, тек Уставом СФРЈ од 1963. године.

Запажено је, пак, да се улога и функција друштвеног правобраниоца самоуправљања највише испољава и долази практично до изражаја у области грађанског правосуђа, схваћеног у једном потпунијем и ширем смислу. А то је разумљиво, када се има у виду чињеница: да грађанско право и грађански судски поступак, па и грађанско правосуђе као такво, по својој природи и функцији, нису у толикој мери везани за државу и њену принуду, као што су то, на пример, кривични судски поступак и кривично правосуђе. То је, поред осталог, у вези и са природом грађанскоправне санкције, која је, као што је познато, редовно или најчешће имовинске природе. Као и са појавом тзв. подруштвљавања грађанског права и правосуђа и слично. ⁽¹⁵⁾.

Према томе, за правилно и успешно остваривање улоге и функције друштвеног правобраниоца самоуправљања, потребно је, заиста, свестрано и добро познавање и проучавање ове установе. Нужно је, такође, и једно систематско и трајно повезивање одговарајуће научне и практичне делатности, уопште, а нарочито уколико се тиче правосуђа.

др Адам П. Лазаревић

(14) Видети: Елаборат Комисије за питања самоуправног друштвено-политичког система и међунационалних односа Централног комитета Савеза комуниста Хрватске, „Наша законитост“, број 5/1975, стр. 10.

(15) В. наш рад: Грађанско право данас, Скопје, 1970, и рад: Поопштестување на грађанското процесно право и правосудство и стварна надлежност на судовите, Скопје, 1971.— Правни факултет — Постипломске студије за грађанско право.

— РЕЗЮМЕ —

Роль общественного защитника прав и интересов самоуправления
в правосудии

Институт общественного защитника прав и интересов самоуправления введен новой Конституцией Социалистической Федеративной Республики Югославии 1974 года, а более детальнее регулирован законом. Как видно из статьи, существование данного учреждения обусловлено главным образом необходимостью обеспечить более полную и широкую охрану самоуправления и общественной собственности.

Статья вначале знакомит с ролью и деятельностью общественного защитника прав и интересов самоуправления, а приводится, также вкратце и дискуссия предшествовавшая введению указанного учреждения. Согласно положениям Конституции, общественный защитник прав и интересов самоуправления, являясь самостоятельным органом общественного сотрудничества, принимает необходимые меры и другие юридические шаги и выполняет другие законом установленные права и обязанности в целях осуществления общественной охраны прав трудящихся, вытекающих из самоуправления, а также охраны общественной собственности. В этих целях он возбуждает дело в соответствующем суде.

Затем в статье говорится о влиянии общественного защитника прав и интересов самоуправления на развитие и ход судебного процесса. Он при выполнении своей служебной роли и своих обязанностей не выносит решения по спорному вопросу, но своей своевременной и целесообразной интервенцией; а также знакомством с делом, может в большой степени повлиять на решение возникшего спора, а также и на обработку соответствующей судебной практики. Суды же, по закону, обязаны в установленном порядке оказать помощь общественному защитнику прав и интересов самоуправления в отправлении им его деятельности, которая, вообще говоря, носит скорее превентивный характер.

Для разбирательства дел в судах объединенного труда предусмотрены некоторые особые положения. Например, общественный защитник прав и интересов самоуправления может возбудить дело в суде объединенного труда, а также уведомить о своем вступлении в любом разборе дела, в возбуждении которого он не участвовал, во всех случаях, когда вопрос идет об охране прав трудящихся, вытекающих из самоуправления и общественной собственности. Кроме того, решение суда объединенного труда, вынесенного в суде первой инстанции, общественный защитник прав и интересов самоуправления может обжаловать и в тех случаях когда не участвовал в разбирательстве дела в суде первой инстанции.

В заключение приводится несколько выводов и общие заключения и обобщения. Они касаются природы и значения учреждения общественного защитника прав и интересов самоуправления и путей дальнейшего развития данного института, а также условий для успешного осуществления его роли и деятельности.

SUMMARY

The Role of the Public Legal Attorney of Self-Government in the Judiciary

The institution of the public legal attorney of self-government was provided by the new Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia of 1974, and more closely regulated by law. As this article will explain, the introduction of this institution was initiated by the necessity of a better and more thorough protection selfgovernment and public ownership.

First of all, there is the matter of the public legal attorney of self-government, his role and function. It has in short been pointed out what the preliminary discussion to the adoption of this institution was all about. To quote the constitutional provisions: the public legal attorney of self-government, as an independent officer of the community, undertakes measures and legal means, and carries out other activities determined by law for the accomishment of public protection of the rights of the working people and public ownership. To that aim, he has the right and duty to bring the necessary legal action in the relevant courts of law.

Secondly, there is the matter of the impact of the public legal attorney of self-government on development and course of proceedings before courts of law. In the course of carrying out his official role and fuction, he has the right to make decisions in conflictive matters, but by taking prompt and appropriate action, and with the necessary knowledge, he may have considerable impact on the outcome of the case, and even on the unification of relevant practice. The courts are, according to law and in the appropriate way, obligated to render assistance to the public legal attorney of self-government in the carrying out of his duties, which, generally speaking, is more of a preventive character.

The proceeding before the courts of associated labour are characterised by certain speial provisions. For example, the public legal attorney of self-government is authorised to bring proceedings before the court of associated labour, and even to announce his own presence before the court in proceedings which have not been brought by his action — motion in all cases concerning the legal procection of the rights of the working people and public ownership. Moreover, the public legal attorney of self-government may appeal against a decision passed by the court of associated labour in the first instance even if he did not take part in the procedings in person.

Lastly, some general observations and conclusions. They concern the nature and significance of the institution of the public legal attorney of self-government, the current development of this institution, and the social conditions for the successful acomplishment of its role and fuction.

RÉSUMÉ

Le rôle de l'avocat social de l'autogestion dans l'administration de la justice

L'institution de l'avocat social de l'autogestion est prévue par la nouvelle Constitution de la République Socialiste Fédérative de Yougoslavie, de 1947, et elle est réglementée avec plus de détails par la loi. Comme on peut le voir d'après cet article, l'existence de cette institution est conditionnée par la nécessité impérieuse d'une meilleure protection et plus complète de l'autogestion et de la propriété sociale.

En premier lieu il est question de l'avocat social de l'autogestion et de son rôle et sa fonction. L'attention est attirée en peu de mots sur la discussion qui avait eu lieu avant l'adoption de cette institution. D'après les dispositions constitutionnelles mentionnées: l'avocat social de l'autogestion, en tant qu'organe autonome de la communauté sociale, applique les mesures et les moyens juridiques et il exerce les autres droits et devoirs déterminés par la loi qui ont pour but la réalisation de la protection sociale des droits autogestionnaires des hommes travailleurs et de la propriété sociale. A cette fin il initie la procédure nécessaire devant les tribunaux compétents.

Ensuite il est question de l'influence de l'avocat social de l'autogestion sur le développement et le cours de la procédure judiciaire. Dans la réalisation de son rôle officiel et sa fonction il rend les décisions sur la question litigieuse, mais par son intervention en temps utile et opportune, ainsi que par la connaissance des choses, il peut influencer dans une large mesure sur l'issue du litige qui se présente et sur l'uniformisation de la jurisprudence correspondante. Or, les tribunaux sont tenus, par la loi, de prêter leur aide, d'une manière déterminée, à l'avocat social de l'autogestion dans l'exercice de sa fonction qui est, d'une manière générale, davantage de caractère préventif.

Pour la procédure devant les tribunaux de travail associé sont valables aussi quelques autorisations c'est-à-dire dispositions spéciales. Ainsi, par exemple, l'avocat social de l'autogestion peut initier la procédure devant le tribunal de travail associé et même déclarer sa participation dans chaque procédure qui n'a pas été initiée sur sa proposition, toutes les fois qu'il est question de la protection des droits autogestionnaires des hommes travailleurs et de la propriété sociale. En outre, contre la décision du tribunal de travail associé rendue en première instance, l'avocat social de l'autogestion peut porter plainte même quand il n'a pas été participant dans la procédure de première instance.

Enfin, quelques observations et remarques concluantes et générales ont été formulées. Elles se rapportent à la nature et à l'importance de l'institution de l'avocat social de l'autogestion, ainsi qu'au développement qui a eu lieu jusqu'à présent de cette institution et des conditions requises pour la réalisation efficace de son rôle et sa fonction.